

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, старшого дослідника
Островської Богдани Василівни на дисертаційну роботу
Тодуа Шоти Ревазовича на тему: ««Забезпечення найкращих інтересів
дитини в умовах воєнного стану в Україні», подану на здобуття ступеня
вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право**

Проблематика, обрана дисертантом, є безперечно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Сучасний етап розвитку української державності, що характеризується одночасним здійсненням масштабних євроінтеграційних реформ, трансформацією національної системи захисту прав людини та функціонуванням державних інституцій в умовах воєнного стану, зумовлює необхідність переосмислення змісту й механізмів реалізації принципу найкращих інтересів дитини. Особливої значущості ця проблематика набуває з огляду на потребу забезпечення належного балансу між публічними інтересами держави, вимогами національної безпеки та необхідністю безумовного дотримання прав і законних інтересів дитини відповідно до міжнародних стандартів.

Науковий інтерес до заявленої теми також обумовлений тим, що чинне законодавство України ще не повною мірою враховує специфіку забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах збройного конфлікту, а окремі аспекти правового регулювання та діяльності уповноважених органів потребують подальшого доктринального осмислення й нормативного вдосконалення. У зв'язку з цим дисертаційне дослідження є своєчасним, має вагоме значення для розвитку юридичної науки, удосконалення правотворчої діяльності та формування сучасної правозастосовної практики у сфері захисту прав дитини.

Кваліфікаційна наукова праця є комплексним науковим дослідженням, присвяченим вирішенню актуального наукового завдання щодо формування цілісної концепції забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану, визначення особливостей реалізації відповідного правового принципу та

розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Наукові результати, викладені у дисертації, відповідають критеріям наукової новизни та свідчать про самостійне вирішення автором актуального наукового завдання. Особливу цінність становлять положення, сформульовані вперше, серед яких запропонована концепція комплексного механізму забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану, що поєднує правові, організаційні та соціальні інструменти оцінки потреб дітей, їх реінтеграції та міжсекторальної взаємодії державних органів і громадянського суспільства. Заслугує підтримки авторська пропозиція щодо розроблення загальнодержавної стратегії забезпечення найкращих інтересів дитини, яка має стати системоутворюючим документом для формування державної політики у сфері захисту дитинства під час війни та у процесі післявоєнного відновлення України. Водночас переконливо обґрунтовано доцільність створення спеціалізованого міжвідомчого центру, діяльність якого має бути спрямована на постійний моніторинг потреб дітей та координацію заходів щодо їх захисту.

Висновки дисертаційної роботи характеризуються достатнім рівнем наукового узагальнення, методологічною послідовністю та логічною завершеністю. Запропоновані автором рекомендації відображають самостійне бачення шляхів удосконалення законодавства, розвитку інституційної системи забезпечення найкращих інтересів дитини та гармонізації національного механізму захисту дітей із міжнародними й європейськими стандартами.

Структура дисертації є логічно виваженою та повною мірою відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Послідовність викладення матеріалу забезпечує системне розкриття проблематики – від її теоретичного осмислення до формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та державної політики.

Перший розділ дисертації *«Теоретико-правова характеристика забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану»* присвячений дослідженню теоретико-правових засад забезпечення найкращих

інтересів дитини та вирізняється високим рівнем наукового опрацювання досліджуваної проблематики. Автором послідовно проаналізовано еволюцію наукових уявлень щодо принципу найкращих інтересів дитини, простежено його становлення у міжнародному та національному праві, а також критично осмислено існуючі доктринальні підходи до визначення його змісту та юридичної природи.

Слід позитивно відзначити, що дисертант не обмежився систематизацією наукових поглядів, а запропонував власне бачення досліджуваної категорії, сформулювавши авторське визначення поняття «найкращі інтереси дитини» та обґрунтувавши його значення як міжгалузевого правового принципу, що має універсальний характер і визначає зміст діяльності держави у сфері забезпечення прав дитини.

Позитивної оцінки заслуговує сформоване автором методологічне підґрунтя дослідження, яке базується на комплексному використанні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Такий підхід дав змогу розкрити правову природу принципу найкращих інтересів дитини, дослідити його не лише як сукупність окремих правових норм, а як цілісний міжгалузевий правовий інститут, тісно пов'язаний із міжнародними стандартами захисту прав людини, національним законодавством, державною політикою та практикою правозастосування. Застосування аксіологічного підходу сприяло розкриттю ціннісної природи принципу найкращих інтересів дитини та визначенню його місця у системі сучасних правових цінностей; системного — встановленню взаємозв'язку правових, організаційних та інституційних елементів механізму його забезпечення; функціонального — з'ясуванню особливостей реалізації цього принципу в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення; порівняльно-правового — зіставленню положень національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами і обґрунтуванню напрямів його подальшої гармонізації. Комплексне використання зазначених методологічних підходів забезпечило належний рівень наукової аргументованості дослідження, внутрішню логічність сформульованих висновків та обґрунтованість запропонованих автором рекомендацій щодо

вдосконалення правового регулювання забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану.

Окремої уваги заслуговують сформульовані автором положення щодо структурних елементів принципу найкращих інтересів дитини та доведення того, що в умовах воєнного стану його зміст набуває нових якісних характеристик, пов'язаних із необхідністю забезпечення фізичної безпеки дитини, збереження сімейного оточення, безперервності освіти, доступності медичної допомоги та психологічної підтримки. Наведені висновки мають не лише теоретичне значення, а й створюють концептуальне підґрунтя для подальшого аналізу галузевих аспектів забезпечення найкращих інтересів дитини, здійсненого в наступних розділах дисертації.

У другому розділі дисертації «*Особливості реалізації найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану*» автор послідовно переходить від теоретичного осмислення досліджуваної проблематики до аналізу особливостей її практичної реалізації в умовах воєнного стану. Комплексне дослідження чинного законодавства України, міжнародних договорів та практики їх застосування дозволило всебічно оцінити сучасний стан правового забезпечення найкращих інтересів дитини та визначити ключові напрями його подальшого розвитку.

Науковий інтерес становить проведений автором аналіз гарантій забезпечення найкращих інтересів дитини, який ґрунтується не лише на дослідженні нормативних положень, а й на оцінці їх ефективності в сучасних умовах. Обґрунтовано, що повномасштабна збройна агресія суттєво трансформувала зміст існуючих гарантій, актуалізувавши потребу в їх адаптації до нових викликів, пов'язаних із забезпеченням безпеки дітей, збереженням сімейного середовища, доступом до освіти, медичної допомоги та психологічної реабілітації.

Особливу увагу автор приділяє дослідженню співвідношення принципу найкращих інтересів дитини та батьківських прав, доводячи, що їх реалізація має здійснюватися на засадах балансу приватних і публічних інтересів із безумовним пріоритетом захисту дитини. Водночас узагальнення міжнародного досвіду

дозволило дисертанту сформулювати науково обґрунтовані висновки щодо можливостей використання іноземних моделей правового регулювання з урахуванням особливостей української правової системи.

У третьому розділі *«Удосконалення забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану та поствоєнного відновлення України»* дисертації автором запропоновано комплекс науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на модернізацію правового та інституційного механізму забезпечення найкращих інтересів дитини. Особливий науковий інтерес становлять пропозиції щодо удосконалення національного законодавства, розвитку міжвідомчої взаємодії, формування сучасної системи державних гарантій захисту дітей, а також розроблення концептуальних засад державної стратегії забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови України.

Проведений аналіз дисертаційної роботи свідчить, що її зміст повною мірою відповідає визначеній меті та поставленим завданням. Автор продемонстрував належний рівень наукової ерудиції, глибоке розуміння теоретичних і прикладних аспектів досліджуваної проблематики, уміння самостійно формувати та обґрунтовувати наукові висновки, що відображають його авторське бачення шляхів вирішення окреслених у роботі питань.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає насамперед у тому, що сформульовані автором висновки та рекомендації мають реальний потенціал для використання у правотворчій, правозастосовній та організаційно-управлінській діяльності. Запропоновані у роботі напрями вдосконалення законодавства, розвитку інституційної системи захисту прав дитини та впровадження нових організаційних механізмів спрямовані на підвищення ефективності забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України.

Заслуговує позитивної оцінки орієнтація автора на комплексне практичне застосування результатів дослідження. Розроблені рекомендації можуть бути використані під час підготовки нормативно-правових актів, удосконалення

діяльності органів опіки та піклування, органів державної влади, соціальних служб, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін, пов'язаних із захистом прав людини, сімейним правом, міжнародним правом та теорією держави і права.

Анотація до дисертаційної роботи належним чином відображає її зміст, логіку побудови та основні результати проведеного дослідження. У ній послідовно викладено відомості щодо актуальності теми, мети і завдань дослідження, методологічних підходів, наукової новизни, теоретичного та практичного значення отриманих результатів. Основні положення анотації узгоджуються зі змістом дисертації, не містять суперечностей і відповідають установленим нормативним вимогам до її оформлення та структури.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертаційного дослідження висвітлені в 3-х статтях у наукових фахових виданнях України категорії «Б», які виконані дисертантом самостійно та розкривають основний зміст дисертації. Матеріали та висновки дисертації апробовано в ході 2-х науково-практичних конференцій.

Поряд із безперечними науковими здобутками дисертаційного дослідження окремі його положення мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальшого наукового обговорення. У зв'язку з цим вважаю за доцільне висловити такі *зауваження та рекомендації*.

1. У дисертації обґрунтовано доцільність створення Центру підтримки та реінтеграції дітей, які постраждали від збройної агресії, а також запропоновано запровадження окремого міжвідомчого органу, уповноваженого здійснювати моніторинг забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану. Зазначені пропозиції є науково обґрунтованими та мають практичний інтерес. Водночас у роботі доцільно було б більш детально визначити співвідношення повноважень запропонованих інституцій із компетенцією вже існуючих суб'єктів публічного управління, зокрема органів опіки та піклування, Національної соціальної сервісної служби України, служб у справах дітей та інших органів, діяльність яких пов'язана із захистом прав дітей. Така конкретизація дозволила б

повніше розкрити запропоновану автором інституційну модель та мінімізувати ризики дублювання окремих управлінських функцій.

2. У дисертації детально досліджено міжнародно-правові стандарти забезпечення найкращих інтересів дитини та проаналізовано національне законодавство у відповідній сфері. Разом із тим окремі положення роботи могли б бути додатково підсилені більш комплексним аналізом практики Європейського суду з прав людини та Верховного Суду щодо застосування принципу найкращих інтересів дитини. Залучення більшої кількості релевантних судових рішень дозволило б не лише підтвердити окремі авторські висновки, а й повніше розкрити особливості їх практичного застосування в умовах воєнного стану.³

3. Автором переконливо обґрунтовано пріоритет забезпечення найкращих інтересів дитини як одного з визначальних принципів правового регулювання. Разом із тим питання допустимих меж втручання держави у сімейне життя з метою забезпечення найкращих інтересів дитини могло б бути розкрито більш детально. Зокрема, доцільним видавалося б ширше висвітлити критерії, за яких таке втручання відповідатиме принципу пропорційності, положенням статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини.

4. Окремі положення дисертації могли б бути викладені більш компактно шляхом уникнення повторного звернення до окремих міжнародно-правових положень у різних підрозділах роботи. Це, однак, має редакційний характер і не впливає на загальну наукову цінність дослідження.

Загалом дисертація Тодуа Шота Рєвазовича є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на високому методологічному рівні. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Тодуа Шоти Рєвазовича на тему: «Забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, що висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її автор – Тодуа Шота Ревазович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Провідний науковий співробітник
відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
доктор юридичних наук,
старший дослідник

Богдана ОСТРОВСЬКА

